

CENTRE EXCURSIONISTA DE LA SERRA ESPADÀ

Depòsit Legal: CS-364-1999

SOCIETAT D'AMICS DE LA SERRA ESPADÀ

BUTLLETÍ NÚM. 63 · HIVERN - 2022

Estimats socis i sòcies:

Quan rebeu aquest butlletí es compleixen els sis mesos del mandat del nou Consell de Síndics, per tant estem de celebració perquè podem dir que ja hem arribat al “mig any”. I ho celebrem perquè tenim la sensació que estem deixant arrere un període curt, però fosc de la nostra història com a entitat, tornant a gaudir de la natura i del senderisme en companyia dels nostres amics i amigues, coneguts i conegudes, prenent consciència de la importància de què fer exercici físic i socialitzar-se és un estímul per a millorar la nostra salut física i mental, i per tant de lluitar contra aquesta pandèmia que tant de dolor i patiment ens està causant.

Aquest bon ànim pensem que es reflecteix en l'alt nivell de participació dels socis i sòcies de la SASE en les excursions programades, així com en les inscripcions de nous membres a la nostra entitat, que sembla que tornen a repuntar després d'un període d'estancament.

I tot açò, com hem dit, gràcies a la vostra participació en les activitats organitzades, però també a la dedicació i “professionalitat” (si no fora perquè ho fan d'una manera totalment desinteressada) dels guies de la SASE, que en cada excursió que programen es deixen el cos i l'anima perquè tot isca segon el previst, ficant el seu granet de sorra perquè la nostra entitat compte amb els recursos econòmics necessaris per a organitzar altres activitats com: voluntariats ambientals, promoció de les artesanies de suro, participació en fires i trobades, educació ambiental dels escolars, etc. complint d'aquesta manera amb els nostres fins socials, que es resumeixen en la defensa i estima de la Serra d'Espadà.

Gràcies a tots i totes!

Manolo, Enric, Pasqual i Víctor

Edita: **Societat d'Amics de la Serra Espadà**

Les opinions dels autors no han de coincidir necessàriament amb les del consell de redacció.

Consell de redacció: Carme Orega, Imma Vicent, Pablo Rubio i Víctor Bayona.

Disseny i maquetació: Imprenta Tenas

Adreça Internet: <http://www.serra-espada.org>

Correu Electrònic: tecnicase@serra-espada.org

 [societatdamicsserraespada](https://www.facebook.com/societatdamicsserraespada)

Depòsit Legal: CS-364-1999

Portada: Esmorçant prop de Cueva Arpea (Navarra). Foto: Rafa Vercher.

Contraportada: Coll de Arracogoiti (Navarra). Foto: Rafa Vercher.

Coordinació: Víctor Bayona

Imprimeix: Imprenta Tenas · Segorbe

ÍNDEX

Portada.....	1
Estimats socis i sòcies.....	2
Full d'inscripció.....	3
Índex.....	4
Notícies SASE.....	5
Arbres de la Serra.....	8
Programació.....	11
Ecologia.....	20
Anecdolari.....	22
Cuinar en verd.....	24
Excursionisme.....	25
Novetats bibliogràfiques.....	27
Contraportada.....	28

NOTÍCIES SASE

REUNIÓ ANUAL DE LA JUNTA RECTORA DEL PARC NATURAL

El passat dissabte 18 de setembre va tindre lloc al centre de visitants del Parc Natural de la Serra d'Espadà, la reunió de la seua junta rectora, després de tres anys sense ajuntar-nos. La SASE, com ja és costum, va ser l'única entitat privada present en la reunió, amb només 9 pobles representats dels 19 que formen part del Parc. També varen assistir alts càrrecs de les conselleries de Medi Ambient i d'Economia, així com una representant de l'UJI.

La reunió va començar amb unes paraules del nou president de la junta rectora, Josep Herrero (Artanapèdia) i va continuar amb la presentació de la memòria d'activitats dels darrers tres anys (2018-2020).

Entre les qüestions d'aquesta memòria que més ens va cridar l'atenció destaquem la reduïda extensió de superfície del Parc Natural afectada pels incendis forestals, la creació d'una brigada de biomassa per a la trituració de les restes vegetals derivades de l'activitat agrícola (i la minva de cremes que açò suposa), els treballs de recuperació de toves al terme municipal de la Vall d'Almonesir, i l'increment de les carreres de muntanya fins a un màxim de 45 en 2018 i més de 9.000 participants en total. En aquest sentit, des de la SASE es va demanar que es fera públic

el resum d'una investigació que es va realitzar fa un parell d'anys sobre l'impacte d'aquesta activitat al Parc Natural de la Serra d'Espadà.

Durant la reunió es va palesar el malestar dels propietaris i d'alguns alcaldes per l'ús intensiu de les pistes forestals i camins per part dels ciclistes de muntanya, que moltes voltes no respecten el límit màxim de 30 km/h i que envaeixen parts de la calçada que no els correspon. Des de la SASE varem també denunciar la transgressió de la normativa per part d'aquest col·lectiu, respecte a la circulació de BTT pels senders del Parc Natural, que en l'actualitat està totalment prohibida. Aquesta problemàtica no només afecta els senderistes, que a vegades veuen compromesa la seua integritat física, sinó que també suposa una degradació del traçat dels senders que fins i tot compromet la circulació dels animals de càrrega que es fan servir per a treure el suro.

Una altra problemàtica que es va ficar damunt la taula durant la reunió va ser la poca rigorositat de l'actual Cadastre de rústica, que està causant conflictes principalment entre els propietaris i traedors de les finques de surera. En aquest sentit, alguns ajuntaments van informar que anaven a demanar al Cadastre la revisió dels límits de totes les parcel·les als seus municipis, exhortant a la resta perquè s'adheriren a aquesta demanda.

Altres assumptes que es van tractar van ser els inventaris del patrimoni cultural (forns de calç, aljubs, corrals, abellars, etc.) que volen dur endavant alguns dels municipis del Parc, i especialment la proposta d'autogestió amb la creació d'una fundació, consorci, etc. constituït per entitats públiques que permeta un major i millor finançament del Parc Natural. Aquesta proposta va ser llançada pel director del Parc i seran els municipis els que constitueixen una comissió de treball per a dotar-la de contingut.

PROJECTE DE LA DIPUTACIÓ DE CASTELLÓ

El passat 31 d'octubre la SASE va enllestir el projecte finançat per l'àrea d'Innovació i Promoció Econòmica de la Diputació de Castelló i que suposava una ampliació de les activitats del laboratori de suro SuberLab.

En concret va consistir en una consultoria per a la investigació i formació amb l'objectiu de promoure el suro entre els artesans i artesanes de la Serra d'Espadà, per a la qual cosa es va comptar amb la participació d'Elena Medina, l'artesana que està darrere del projecte "Sonrisas de Corcho".

Elena va estar visitant i compartint coneixements amb tres artesans que treballen amb tres matèries primeres diferents del nostre territori. Gràcies a la seua visita, els artesans van conèixer de primera mà les possibilitats d'integrar el suro en les seues creacions. Al final de la seua estada, la malaguenya va compartir amb els promotors i promotores del suro les seues propostes per combinar l'escorça de la surera amb altres materials locals, a més a més d'encarregar-se de dinamitzar l'espai de trobada entre aquests i els artesans de la serra que van acceptar la seua invitació per intercanviar impressions en La Surera (Almedíjar).

Una altra de les activitats previstes en el projecte va ser l'acompanyament estratègic dels promotors de suro en el seu procés de consolidació, que es va materialitzar amb una formació per al disseny d'un pla de

viabilitat dins del marc de l'economia social, de la mà dels companys del projecte La Niuada (Benlloch), i una mentoria especialitzada per a l'emprenedoria social per part de Johana Ciro Calderón, actualment ADL en l'Agenda Valenciana Antidespoblament.

Amb aquest projecte finalitza el suport de la SASE als promotors i promotores de suro, que a partir d'ara hauran de començar a funcionar d'una manera més autònoma, si més no la nostra entitat continuarà sent el seu principal aliat al territori.

TROBADA DELS POBLES DEL PARC 2021

Com cada any, la SASE va participar en la Trobada dels Pobles del Parc Natural de la Serra d'Espadà, que enguany es va celebrar al municipi de Matet. La jornada va estar molt animada i l'assistència de persones a l'esdeveniment fou prou nombrosa.

La SASE va instal·lar la ja tradicional paradeta amb una mostra dels butlletins i publicacions pròpies, samarretes, informació al voltant del voluntariat ambiental en prevenció d'incendis, etc. Enguany vàrem reservar una taula per mostrar les artesanies i objectes de suro obra dels promotors i promotores participants en el laboratori de suro SuberLab.

El suro va captivar com de costum a tots els curiosos i curioses que es van acostar al nostre raconet, manifestant la importància i possibilitats d'aquest recurs tan abundant al nostre territori, i donant-li sentit al procés

encetat per la SASE en 2021 amb el projecte finançat per la Fundació Caixa Castelló.

TROBADA AMB ELS ZAPATISTES A LA SERRA D'ESPADÀ

El passat dimecres 17 de novembre, la SASE va ser convidada per un col·lectiu de suport al moviment zapatista de Chiapas, a una trobada organitzada en La Surera (Almedíjar), en el que també participaven altres entitats i col·lectius que treballen pel territori. Es tractava d'escoltar de primera mà, per part d'una de les 28 delegacions d'homes i dones del EZLN que s'autoanomenen grups de «Escucha y Palabra», la història de la seua lluita, la seua cosmovisió i les seues formes d'organització comunitària, dins del que es coneix com «Gira por la Vida», que els impulsarà a recórrer tota Europa per compartir la seua paraula i difondre el missatge que és possible construir un món on càpiguen altres mons. La xarrada va ser molt estimulante, però nosaltres no sols anàvem a escoltar, sinó que també estàvem allí per parlar, per compartir amb la resta dels assistents la història de lluita

de la SASE per la defensa i promoció de la Serra d'Espadà, que es remunta a la seua constitució l'any 1992, una lluita evidentment a una altra escala que la dels indígenes mexicans, però no per això menys legítima. D'aquesta manera la SASE va tindre l'oportunitat d'aportar el seu granet de sorra perquè aquestes persones, que per a molts segueixen sent un referent d'autogestió i defensa de la natura, pogueren conèixer un poc més al voltant del nostre territori, la nostra gent i les nostres lluites.

SECCIÓ EXCURSIONISTA DE LA SASE

Vos informem que ja hem iniciat els tràmits per constituir i registrar la secció excursionista de la SASE, complint amb el mandat de l'assemblea extraordinària celebrada en març del present any, això ens permetrà, entre altres coses, participar com a soci de ple dret en la Federació Valenciana de Muntanya, és a dir, tindre veu i vot dins de les decisions que afecten el senderisme al nostre territori, a més a més de poder tramitar les llicències federatives directament, sense intermediaris com fins ara.

LA SEU DE LA SASE

Aquest hivern continuarem obrint la seu de la SASE els dimecres hàbils de 12 a 14 h i de 16 a 18 h. Si hi ha cap canvi d'horari vos informarem mitjançant el nostre Facebook. Recordeu que la seu es troba al carrer Puríssima, núm. 18, baix de Nules, i que en

ella podeu trobar llibres, tríptics, quaderns, cartografia, etc. i sobretot informació dels viatges i excursions que anem a fer. Els socis i sòcies podeu demanar préstecs de mapes, llibres o qualsevol material que siga del vostre interès.

ARBRES DE LA SERRA

LAURÓ (ACER OPALUS SUBSP. GRANATENSE)

L'auró (*Acer opalus subsp. granatense*), també anomenat oró o blada al nostre territori, és un arbret caducifoli no massa alt que pertany a la família de les sapindàcies. El seu nom llatí *acer* vol dir *esmolat* i fa referència a la forma punxeguda en la qual acaben les seues fulles. Aquest arbrell rarament sobrepassa els 10 metres d'alçària, per la qual cosa sol posseir una aparença típicament arbustiva. Tampoc el seu tronc, d'escorça llisa i grisenca, no acostuma a arribar al metre de diàmetre. En general, gràcies al seu petit port, l'auró sol passar desapercebut fins a la tardor, quan aleshores destaca pel seu cridaner fullatge rogenc. A més a més, quan es fa gran adquireix una preciosa i inconfusible capça arrodonida formada per branques obertes de tiges vermelles.

Juntament amb l'escassíssim auró blanc (*Acer campestre*), de fulles més amples, i l'auró negre (*Acer monspessulanum*), la blada és un dels tres arbres del gènere *acer* que creixen de manera natural al País Valencià, i l'únic que es pot trobar a la Serra d'Espadà. Val la pena afegir que un dels seus cosins germans, el soberg—pot arribar als 40 metres d'alçària— auró del sucre nord-americà (*Acer saccharum*), és molt preat per la seua saba, amb la qual es prepara el celebèrrim i dolcíssim xarop, consumit principalment al Canadà i els Estats Units.

Fulles:

Aquest bonic arbrell posseeix fulles oposades, pampolades, dentades als marges i disposades en cinc puntes, les quals naixen d'un pecíol allargat. Poden arribar fins als 10 centímetres de llargària i tenen una consistència coriàcia, amb lòbuls pubescents i prou marcats. A l'anvers, les fulles són glabres i destaquen per la seua coloració verda intensa, al revers, però, són pubescents i tenen un colorit una miqueta més clar. Quan arriba la tardor, l'autèntic temps de l'auró, el seu fullatge canvia de tonalitat, mudant primerament del verd al groc i posteriorment adquirint uns matisos rogencs molt vius. Potser es tracta d'una de les fulles més icòniques del món vegetal, figurant al bell mig de la senyera del Canadà.

Fruits:

Els fruits de l'auró s'anomenen sàmares i sempre són dobles. Tenen forma esfèrica amb dues aletes en angle entre agut i obtús, com si fora una mena de bumerang en miniatura, facilitant així la seua dispersió pel vent. Aquesta forma de disseminació de les diàspores o llavors rep el nom d'anemocòria i és una estratègia usada per nombrosíssimes plantes, com ara el til·ler (*Tilia platyphyllos*), la dent de lleó (*Taraxacum officinale*), el llicsó (*Sonchus tenerrimus*) o el baladre (*Nerium oleander*). Les sàmares de l'auró, que s'assemblen una mica als fruits de l'om (*Ulmus minor*), el freixe (*Fraxinus angustifolia*) o

l'ailant (*Ailanthus altissima*), no són mengívoles, i sovint els xiquets juguen amb elles, aprofitant-se del seu moviment giratori –com el d'una hèlix– en deixar-les caure. Pel que fa al període de fructificació, es produeix, sempre segons les condicions climàtiques de la zona, des de començaments de setembre fins a mitjans de novembre.

Flors:

La floració té lloc a començament de la primavera, entre els mesos de març i abril, coincidint –i sovint avançant-se– amb l'eixida de les fulles. Les flors, les quals no són massa vistoses, tenen una curiosa coloració verdagroguenca i s'arrangen en gràcils corimbos o raïms que pengen de la base dels pecíols. Estan formades per un calze, des del qual n'ixen cinc sèpals lliures i una corol·la amb cinc pètals disposats de manera alternativa amb els sèpals.

Hàbitat:

Tot i que també podem trobar-lo sobre substrats de tipus silici –com ara el cas de la Serra d'Espadà–, aquest bonic arbrell té predilecció pels sòls calcaris, desenvolupant-se de manera òptima en indrets frescs i ombriencs. Generalment creix entre els 500 i els 1.500 metres d'altitud, i requereix un bioclima de tipus meso o supra-mediterrani subhumit, per la qual cosa no tolera massa bé l'eixutor estiuenc de les terres més baixes. No sol formar bosquerols extensos, més aviat apareix al voltant d'agrupacions vegetals caducifòlies, associant-se freqüentment amb moixeres (*Sorbus aria*, *Sorbus torminalis*), corners (*Amelanchier ovalis*),

gal·lers (*Quercus faginea*), cirerers de Santa Llúcia (*Prunus mahaleb*) o espins blancs (*Crataegus monogyna*). També pot aparèixer de forma més o menys aïllada en clarianes, a prop de brolladors i cursos fluvials muntanyencs o també enlairant-se ufanosament en roquissars i penya-segats.

A la nostra serra no en trobarem fàcilment, d'aurons; si de cas, en paratges humits i ombrívols, o en barrancs o corregades amb sòls frescs i profunds, quasi sempre per damunt dels 600 metres d'altitud. Sovint n'apareixen espècimens aïllats o formant xicotetes agrupacions als indrets més recòndits, feréstecs i humits del territori, com ara a boscams de gal·lers o, a voltes, a pinedes de pi roig, que solen substituir antigues rouredes.

Distribució:

Es tracta d'un endemisme del sud-est peninsular, l'illa de Mallorca i el nord del Marroc, més específicament la serralada del Rif. És, amb diferència, l'auró més estès per tot el País Valencià, localitzant-se a la part septentrional de la província d'Alacant i a les comarques interiors de València i Castelló, generalment en ambients muntanyencs molt sovint per damunt dels 800 metres. Entre molts altres llocs, a la Serra de Mariola podem gaudir del seu encisador fullatge tardoral a la microreserva de flora de la Canal o a l'esplèndida Teixera d'Agres; també s'hi troba al frondós carrascar de la Font Roja d'Alcoi, on la seua presència resulta nombrosa, i al runar dels Teixos d'Aitana. Més al nord, a terres castellonenques, el barranc de la Teixera de Penyagolosa ens ofereix bones

oportunitats d'apreciar la vistositat d'aquesta planta; així mateix, a la Tinença de Benifassà, és molt recomanable la visita a l'Estació Biològica del Mas del Peraire, on s'estan fent interessants tasques de reintroducció d'espècies botàniques amenaçades. En general, aquest arbre resulta molt més abundant a les comarques interiors castellonenques que a la resta del nostre país.

A causa del predomini dels substrats silicis, a la Serra d'Espadà la presència d'aurons resulta menys destacable que a altres parts de la província de Castelló. Principalment habita a la part nord-oest, per ser més humida i freda, i sempre en raonades abruptes. Un bon lloc on trobar-ne és a la microreserva de flora del Tajar, al terme de Torralba del Pinar, on aquesta planta s'associa amb gal·lers (*Quercus faginea*), aranyoners (*Prunus spinosa*), teixos (*Taxus baccata*), grévols (*Ilex aquifolium*) i, també, sobre rocosos i inaccessibles pendissos, amb carrasques (*Quercus ilex*). També en veurem alguns exemplars al Xíquer, just a la part més ombradissa del pic de la Ràpita, barrejant-s'hi amb l'escassíssim roure reboll (*Quercus pyrenaica*).

Usos:

Per la bona qualitat de la seua fusta, que és molt dura i compacta, aquest arbre s'ha fet servir principalment en ebenisteria i també com a combustible. No obstant això, a causa de la seua escassetat i al seu caràcter endèmic, l'auró és una espècie botànica protegida, de manera que el seu aprofitament està estrictament prohibit. No debades, cada volta en queden menys exemplars al nostre territori, fet accentuat també per l'escalfament global.

A manera de conclusió caldria afegir que a la Tinença de Benifassà, on l'índex pluviomètric és molt més elevat que a la Serra d'Espadà, s'han fet exitoses reforestacions amb aurons i altres espècies arbòries caducifòlies autòctones, com ara freixes (*Fraxinus angustifolia*), avellaners (*Corylus avellana*) i moixeres (*Sorbus aria*), amb gran èxit. Aquesta tasca de repoblació amb arbres de fulla caduca es podria imitar a la nostra serra en llocs molt concrets i amb certa humitat tot l'any, com per exemple barrancs ombrívols i brolladors, on s'assegure el seu òptim creixement.

Pablo Rubio Gijón
Professor Universitari a USIU (Kènia)

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES:

- Bernal, C. et al. (1999). Guía de las plantas del alcornocal. Mérida: Junta de Extremadura.
- Charco, J., Mateo, G., i Serra, L. (2014). Árboles y arbustos autóctonos de la Comunidad Valenciana. La Roda, Albacete: Centro de Investigaciones Ambientales del Mediterráneo.
- Climent, Daniel (1985). Les nostres plantes. Alacant: Instituto Juan Gil-Albert.
- Costa, M. et al. (2005). Vegetación y flora de la Sierra de Espadán. València: Fundación Bancaja.
- Pellicer, J. (1999). Flora pintoresca del País Valencià (I). València: Tàndem Edicions.
- Pellicer, J. (2008). Costumari botànic [3]: Recerques etnobotàniques a les comarques centrals valencianes. Picanya: Edicions del Bullent.
- Sanchís, E. (1989). Guía de la naturaleza de la Comunidad Valenciana: Unidades de paisaje vegetal y hongos. València: Levante EMV.
- Vázquez Mora, Juan Ramón (2021). Flora i vegetació de la Serra d'Espadà. Castelló: Diputació de Castelló.

PROGRAMACIÓ

Centre Excursionista de la Serra Espadà

HIVERN 2022

NOTA: Abans d'anar a qualsevol excursió cal consultar el nostre Facebook per si hi ha algun canvi: <https://es-es.facebook.com/societatdamiccosserraespada/>

ATENCIÓ!

- Recordeu que la parada del bus a Nules ara és a la piscina municipal, davant de l'escorxador.
- A causa de les mesures COVID, cal inscriure's prèviament a totes les excursions.
- El nou e-mail i telèfon per inscriure's a les excursions és:
excursionisme@serra-espada.org / 688 77 32 94

SIERRA DE CERDAÑA

COL·LABORA: Paco Mas (CEAP)

Diumenge 16 de gener

Eixida: 9:00 h piscina municipal de Nules i 8:30 h C/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló. Omplirem els cotxes i ens trobarem al parking del Mas de Noguera (Caudiel) cap a les 10:00 h.

Tornada: 17:00 h.

DIFICULTAT: mitjana **DURESA:** mitjana **DESNIVELL:** 400 m **KM:** 14

Ruta: Mas de Noguera - Barranco de Pantorrilla - Pina de Montalgrao - Cárcamas de Cerdaña - Cueva de Cerdaña - Mas de Noguera. Teniu més informació de la ruta en:

http://ceapaltopalancia.blogspot.com/2019/06/ruta-de-senderismo-por-la-sierra-de_21.html

Observacions: cal dur esmorzar, dinar, aigua i tot el necessari per a la pràctica del senderisme. No vos oblideu de consultar les previsions de l'oratge el dia d'abans.

Inscripcions: fins al 13 de gener, a excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

EXCURSIÓ PATRIMONIAL: LA VALL D'UIXÓ

COL-LABOREN: Pep Beltrán, Josep Maria Rambla i José Villanueva

Divendres 28 de gener

Eixida: 7:00 h piscina municipal de Nules i 7:30 h C/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló.

Tornada: 20:00 h.

Activitats: recorrerem els llocs més interessants del poble, unes 2/3 hores, acompanyats del guia per conèixer el patrimoni, visitarem el museu, dinarem en un restaurant típic amb menjar tradicional. Coneixerem algun ofici artesà i/o plantació agrícola.

Inscripcions: se vos informarà per whatsapp i email abans d'obrir-se el termini d'inscripció.

LUDIENTE-ARGELITA

COL-LABOREN: Conchi Checa i Cecilia

Diumenge 30 de gener

Eixida: 8:00 h C/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló i 8:30 h piscina municipal de Nules.

Tornada: 19:00 h.

DIFICULTAT: baixa **DURESA:** baixa **DESNIVELL:** 390 m **KM:** 11

Ruta: Ludiente - Punt geodèsic - Castell del Buey Negro - El Ventano - Argelita.

Observacions: porteu esmorzar, dinar i aigua. En acabar visitarem el poble d'Argelita, l'església i les dues torres la redona i la quadrada, únics vestigis del palau de Zayd Abu Zayd.

Inscripcions: del 17 al 20 de gener, a excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

Quota: 18 €/persona (bus i guies).

MOLA DE SEGART (SERRA CALDERONA)

COL-LABORA: *Rafa Vercher*

Diumenge 13 febrer

Eixida: 9:15 h piscina municipal de Nules i 8:45 h C/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló. Omplirem els cotxes i ens trobarem al monestir de Sant Esperit (Gilet) cap a les 10:00 h.

Tornada: 16:00 h.

DIFICULTAT: mitjana **DURESA:** mitjana **DESNIVELL:** 650 m **KM:** 13

Ruta: excursió per la part oriental del parc natural de la Serra Calderona amb pujada a la mola de Segart des del monestir de Sant Esperit. La ruta transcorre per senders i pistes forestals, travessant boscos de pins i passant per la mola de Segart i el pic de l'Àguila, dues talaies amb bones vistes sobre la costa i la Calderona. S'ha considerat aquesta ruta de dificultat mitjana perquè el darrer tram de la pujada a la Mola es fa per una canal en la qual cal posar atenció. Tot i això, hi ha una alternativa per pista.

Observacions: cal dur esmorzar, dinar, aigua i tot el necessari per a la pràctica del senderisme. No vos oblideu de consultar les previsions de l'oratge el dia d'abans.

Inscripcions: fins al 10 de febrer, excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

EXCURSIÓ PATRIMONIAL: LES COVES DE VINROMÀ

COL-LABOREN: *Pep Beltrán, Josep Maria Rambla i José Villanueva*

Divendres 25 de febrer

Eixida: 7:00 h piscina municipal de Nules i 7:30 h C/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló.

Tornada: 20:00 h.

Activitats: recorrerem els llocs més interessants del poble, unes 2/3 hores, acompanyats del guia per conèixer el patrimoni, visitarem el museu, dinarem en un restaurant típic amb menjar tradicional. Coneixerem algun ofici artesà i/o plantació agrícola.

Inscripcions: se vos informarà per whatsapp i email abans d'obrir-se el termini d'inscripció.

ELS SERRANS

COL·LABOREN: *Enric i Carmen*

· Dies 26 i 27 de febrer

Eixida: 7:00 h C/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló, 7:30 h piscina municipal de Nules, i 8:00 h àrea Rafelbunyol (Mauros).

Dissabte, 26 de febrer

Ruta: Aras de los Olmos – Barranc del Regall (Regajo) – L'oma Tomàs – Pi “Rebollón”. Preciosa ruta circular per la comarca dels Serrans. El nostre punt d'inici serà a la localitat d'Aras de los Olmos. Sortirem des del mateix poble fins al barranc del Regajo a través d'un preciós i sinuós traçat, amb vegetació abundant, salts d'aigua i estrets passos. Seguirem per a contemplar un magnífic i monumental pi Negral (Pinus Nigra) de grans dimensions i copa molt regular i veurem també el pi Rebollón. A la vesprada gaudirem del poble d'Alpuente: un poble que manté el seu traçat medieval, castells, casalots, blasons, ermites, safareigs, fonts, paisatges, senders, vistes... En acabar, opcional, realitzarem una xicoteta ruta des d'Alpuente a la penya Cortada, 6 km i quasi sense desnivell. Tornada a Tuéjar i a l'hotel.

Dificultat: mitjana **Distància:** 12 km **Desnivell:** 250 m

Diumenge, 27 de febrer

Ruta: Embassament de Benagéber - Caseriu de Bercuta - Estrets Riu Túria - Pont Penjant - Cova de l'Anglés - Dolls de Barchel. Des de l'embassament de Benagéber (1933-1955) anirem al barranc de Peñafiel i el canó del Túria. Després ens acostarem al mas de Bercuta, a veure l'ermita, passarem per un mirador i després, creuem pel pont penjant. Seguint arribarem a parar a la cova de l'Anglés i els dolls de Barchel, fins que trobem un mirador molt especial, una llosa de pedra suspesa al barranc.

Dificultat: mitjana **Distància:** 13 km **Desnivell:** 390 m

Si tenim temps també visitarem Xelva:

-El barri andalusí de Benacacira és l'antiga medina musulmana dels segles XI-XII, conservant hui dia el traçat intacte de la seua trama urbana: atzucacs, cases emblanquinades, porxos que enfosqueixen els seus estrets i tortuosos carrers.

-El barri cristià de les Olleries va anar conformant-se al llarg del s. XIV i rep el seu nom dels forns de producció ceràmica que es van anar instal·lant als seus carrers.

-El barri jueu de l'Azoque conserva intacta l'estructura de l'aljama medieval: l'aire recol·lecte i misteriós dels seus carrerons, amb els seus portals d'entrada, que el van convertir en una illa entre els barris cristians i mudèjars.

-Barri mudèjar-morisc creat a partir del s. XIV en els “ravals” de la ciutat emmurallada. De traçat serpentejant, conserva en l'actualitat el traçat original i elements històrics que fan d'ell un atractiu turístic singular.

Observacions: ens allotgem a Tuéjar, hotel los Álvarez. Habitacions dobles i alguna triple.

Inscripcions: del 31 de gener al 3 de febrer, a excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

Quota: 90 €/persona que inclou guies, A/D i bus. Es soparà a l'hotel, preu 15 €/persona que cadascú pagarà allí mateix.

PUJADA AL CIM DE L'ESPADÀ

Enguany la SASE compleix... 30 anys!! i ho celebrarem pujant al pic que dóna nom a la Serra i a la nostra entitat.

COL-LABOREN: Llucià i Víctor

Diumenge 6 de març

Eixida: 7:30 h C/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló i 8:00 h piscina municipal de Nules.

Tornada: 19:00 h.

DIFICULTAT: baixa **DURESA:** mitjana **DESNIVELL:** 600 m **KM:** 11,5

Ruta: Font de la Calzada - Barranc d'Aguas Negras - Font de la Parra - Pic d'Espadà - Punt geodèsic - Nevera d'Alcúdia - Font de la Calzada.

Observacions: hem decidit posar un autobús i així després anirem a dinar tot junts a un restaurant de la zona i en acabar el bus ens tornarà a casa. Més endavant vos informarem del restaurant i el preu.

Inscripcions: del 21 al 24 de febrer, a excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

Quota: 10 €/persona (bus i guies)

ELS MASOS DE VALLIBONA

COL-LABORA: Víctor

Diumenge 13 de març

Eixida: 7:30 h piscina municipal de Nules i 8:00 h C/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló.

Tornada: 19:00 h.

DIFICULTAT: mitjana **DURESA:** mitjana **DESNIVELL:** 521 m **KM:** 13,5

Ruta: aquesta ruta uneix alguns dels masos més coneguts del terme municipal de Vallibona, entre ells el mas de la Pallissa, on va nàixer el maqui Florencio Pla Messeguer, més conegut com "la Pastora". Es tracta d'un traçat que parteix del nucli urbà de Vallibona, i que té un primer tram lineal que passa pel barranc de la Gatellera, l'era del Peironet i el riu Cèrvol i, fins arribar al coll de les moles del Grau, des d'on comença un recorregut circular que connecta el peironet de Sant Marquet, les basses de les Moles, el mas de Telés, el mas de les Moles, els masets de Miquel i de Vaqueta, el maset de Marco, el cingle carener del Clot d'Argilero, el mas de la Pallissa, el mas del Tossal, el maset del Batà, el barranquet del Tossal, el mas de les Moles, i l'assagador de les Moles.

Observacions: cal dur esmorzar, dinar, aigua i tot el necessari per a la pràctica del senderisme. No vos oblideu de consultar les previsions de l'oratge el dia d'abans.

Inscripcions: del 28 de febrer al 3 de març, a excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

Quota: 18 €/persona (bus i guia)

EXCURSIÓ PATRIMONIAL: VISTABELLA-XODOS

COL-LABOREN: Pep Beltrán, Josep Maria Rambla i José Villanueva

Divendres 18 de març

Eixida: 7:00 h piscina municipal de Nules i 7:30 h C/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló.

Tornada: 20:00 h.

Activitats: recorrerem els llocs més interessants del poble, unes 2/3 hores, acompanyats del guia per conèixer el patrimoni, visitarem el museu, dinarem en un restaurant típic amb menjar tradicional. Coneixerem algun ofici artesà i/o plantació agrícola.

Inscripcions: se vos informarà per whatsapp i email abans d'obrir-se el termini d'inscripció.

FUENTES DE AYODAR - TORRALBA DEL PINAR

COL-LABORA: Paco Rivas

Dissabte 26 de març

Eixida: 8:30 h piscina municipal de Nules i 8:30 h C/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló. Omplirem els cotxes i ens trobarem a la porta de l'església parroquial de Fuentes de Ayódar, cap a les 9:30 h.

Arribada: 17:00 h.

DIFICULTAT: baixa **DURESA:** baixa **DESNIVELL:** 500 m **KM:** 14

Ruta: Fuentes de Ayódar - Font el Cañar - Molí - Peñas Santas - Ermita de Santa Bàrbara - Torralba del Pinar - Barranco Sabinar - Pozo Negro – Fuentes de Ayódar.

Observacions: cal dur esmorzar, dinar, aigua i tot el necessari per a la pràctica del senderisme. No vos oblideu de consultar les previsions de l'oratge el dia d'abans.

Inscripcions: fins al 23 de març, a excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

PASQUA: SERRA TRAMUNTANA

COL-LABORA: Manolo

· Del 16 al 21 d'abril

Eixida: 5:00 h C/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló i 5:30 h piscina municipal de Nules.

Dissabte, 16 d'abril

L'autobús ens durà a l'aeroport de Manises. El vol s'enlairarà a les 8.30 h i aterrarà a Palma a les 9.00 h. A continuació, l'autobús de Mallorca ens durà al castell de Bellver. Després de la visita, tindrem temps lliure per a visitar la ciutat. Es recomana entrar a la Llotja, palau de l'Almoina, catedral i passejar per la ciutat vella. A les 18:00 h, l'autocar ens durà cap a l'hotel BlueSea Piscis, ubicat al port d'Alcúdia on ens allotjarem durant tot el viatge. En arribar, es repartiran les habitacions. Després hi soparem.

Diumenge, 17 d'abril

De bon matí l'autocar ens portarà a la península de Formentor. Aquesta península, situada a la part més septentrional de l'illa, està plena de cales, miradors i penya-segats que li donen una bellesa salvatge i plena de sorpreses. Dinarem durant la marxa. En acabar, l'autocar ens traslladarà a hotel.

Dilluns, 18 d'abril

El santuari de Lluc, centre espiritual de l'illa de Mallorca, està situat en ple cor de la Serra de Tramuntana a uns 500 metres d'altura sobre el nivell del mar i està envoltat de muntanyes escarpades de més de 1.000 metres d'altura. Després de visitar-lo, començarem a fer l'excursió del Camí Vell de Lluc a Pollença pel GR 221 o de la Pedra en Sec. En total caminarem uns 18 km amb un desnivell positiu de 189 m i un de negatiu de 677 m. La caminada acabarà en Pollença. Després de visitar el centre d'aquest bonic i ben conservat poble, l'autobús ens durà a sopar a l'hotel.

Dimarts, 19 d'abril

Només arribar a Valldemossa, començarem una de les excursions imprescindibles de la Serra de Tramuntana, la del Camí de l'Arxiduc. És el més conegut dels que va fer construir l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, el qual va ser traçat per ell mateix a partir de l'any 1883, el mateix any en què va comprar la finca de Son Moragues a Valldemossa. La nostra excursió serà circular de 13 km i un desnivell de 700 metres tant de positiu com de negatiu. El recorregut és molt espectacular per les vistes, ja que es passa per diversos miradors, pous de neu, carboneres i forns de calç, a més del refugi de l'Arxiduc i per la cova de l'Ermità. En arribar de cap nou a Valldemossa, podrem visitar aquest poble amb encant. Finalment, l'autocar ens durà al nostre hotel per sopar.

Dimecres, 20 d'abril

L'excursió començarà en el mirador de Ses Barques i acabarà en cala Tuent. És aquesta una altra de les zones que cal veure de l'illa. Cala Tuent és una de les poques cales verges que conserva Mallorca. El nostre recorregut serà de 13 km amb 474 m de desnivell positiu i 853 de desnivell negatiu. Un cop a cala Tuent, l'autobús en traslladarà a la propera cala Sa Calobra, famosa per la seua carretera d'accés, des d'on caminarem cap a la platja de Torrent de Pareis per un camí d'un kilòmetre de longitud que travessa un estret túnel. Aquesta platja és única i una de les més remotes de l'illa. Tornarem a Sa Calobra pel mateix camí, on ens esperarà l'autobús per a tornar-nos a l'hotel per a sopar.

Dijous, 21 d'abril

Camí de l'aeroport de Palma, pararem en Soller per a visitar aquesta població plena de cases burgeses d'estiueig de finals del segle XIX i principis del XX. Després pararem en Bunyola per a visitar la vila monumental de Raixa, la qual, amb els seus magnífics jardins, és fruit de les reformes neoclàssiques dutes a terme a finals del segle XVIII i principis del XIX pel cardenal Despuig, un dels personatges clau de la Il·lustració mallorquina. Després de la visita, l'autobús ens durà a l'aeroport. El vol ix a les 16.40 h i arriba a València a les 17.40. L'autocar que ens recollirà a Manises ens traslladarà a Nules i a Castelló.

Inscripcions: del 14 al 17 de febrer, a excursionisme@serra-espada.org o bé al 688773294.

Quota: 560 €/persona en habitació doble i 655 €/persona en habitació individual. Inclou avió, hotel en règim de mitja pensió, bus per a desplaçar-nos a tota l'illa, bus d'anada i tornada a l'aeroport i excursions guiades.

EXCURSIÓ PATRIMONIAL: CANET LO ROIG

COL-LABOREN: *Pep Beltrán, Josep Maria Rambla i José Villanueva*

Divendres 29 d'abril

Eixida: 7:00 h piscina municipal de Nules i 7:30 C/ Pintor Carbó (Auditori) de Castelló.

Tornada: 20:00 h.

Activitats: recorrerem els llocs més interessants del poble, unes 2/3 hores, acompanyats del guia per conèixer el patrimoni, visitarem el museu, dinarem en un restaurant típic amb menjar tradicional. Coneixerem algun ofici artesà i/o plantació agrícola.

Inscripcions: se vos informarà per whatsapp i email abans d'obrir-se el termini d'inscripció.

IMPORTANT:

Devolució de l'import de les excursions

- Autobús d'un dia: si s'avisava abans de 48 hores, es tornarà un 60%.
- Autobús+ allotjament: avisant amb una setmana d'antelació es tornarà un 66%, i entre una setmana i 48 hores es tornarà un 40%.
- En el viatge d'estiu s'especificarà cada vegada.
- El no presentar-se a l'autobús comportarà automàticament la pèrdua de tot abonament.
- Aquesta norma regirà sempre que no s'especifiquen altres condicions en el detall de cada excursió.

Abans d'inscriure's, cal assabentar-se de les característiques de cada excursió per comprovar si es correspon amb les possibilitats de cadascú i per portar equipament adient al recorregut. En tot cas, cada persona assumirà el risc que comporta participar en l'excursió elegida. L'excursionista és responsable de tot perjudici o lesió que pugui causar-se a si mateix, a tercers o al medi ambient.

Les persones que no tinguen la llicència federativa heu de comunicar-ho i se vos tramitarà una assegurança en accidents de muntanya. Preu: 3 € per persona i dia.

Comptes on ingressar la quota de les excursions, a nom de la Societat d'Amics de la Serra Espadà:

CaixaBank. IBAN: ES54 2100 6858 9613 0001 4698

Caixa Rural La Vall. IBAN: ES36 3111 5004 66 1152522023

*Cal indicar en l'apartat "concepte" el nom de l'excursió corresponent a l'ingrés,
així com el nom i cognom del(s) soci(s) participants.*

ECOLOGIA

ARRANDELANOVALLEI DE PROTECCIÓ DEL LLOP

El darrer 22 de setembre va aparèixer al diari El Mundo un controvertible article a propòsit de la nova llei de preservació del llop ibèric (*Canis lupus signatus*). Per qui no ho sàpiga, es tracta d'una ordre ministerial que modifica l'anterior llista d'espècies salvatges en règim de protecció especial, incloent-hi, doncs, el llop i prohibint així la seua caça en l'àmbit estatal. Aquesta nova llei trau definitivament el llop del catàleg d'espècies cinegètiques, quedant-ne protegides, per tant, totes les poblacions –bandades– a l'un i a l'altre costat del riu Duero. Cal matisar, però, que des de l'any 1992 l'emparament d'aquest cànid només venia aplicant-se al sud d'aquest riu, on a penes viu el 15 per cent de totes les poblacions. Com era d'esperar, la notícia ha causat una onada d'irades protestes per part de diversos col·lectius ramaders i associacions cinegètiques, que han posat el crit al cel i auguren un fosc futur per al

món rural.

L'article, la redacció del qual ha estat a càrrec del periodista David Vigario des de Mèrida, deixa entre-veure un caire contrari a aquesta nova llei, allunyant-se, per tant, de postures conservacionistes o tal volta més dialogants. En aquest sentit, l'article tan sols conté opinions contràries i de desaprovació, incloent-hi les dels presidents de l'Associació Agrària de Jòvens Agricultors (ASAJA) i de la Reial Federació Espanyola de Caça (RFEC), els quals sempre deixen al llop mal parat. Aquestes i altres agrupacions –el periodista també hi afegeix COAG i UPA– interpreten la defensa del llop com a sinònim d'irreparables pèrdues econòmiques dins dels seus sectors i acusen el Govern espanyol de condemnar la ramaderia extensiva a la seua desaparició. Concretament el culpen d'anteposar els desitjos de col·lectius ecologistes i animalistes «de saló» al desenvolupament del món rural, el futur del qual, diuen ells,

està sentenciat si l'administració continua amb la seua deriva «pseudoeologista» i «anticacera». Tanmateix, si ens atinguérem a l'elevadíssim nombre d'atacs de llops al ramat –i als éssers humans!– que assenyala aquesta notícia, amb els consegüents danys i pèrdues multimilionàries, hom arribaria a la conclusió de què el llop ibèric s'alimenta exclusivament de caps de bestiar i busca per damunt de tot l'enfrontament amb les persones. Aquesta creença popular del llop com a criatura feroç, cruel i sanguinària ve de molt lluny i, com tothom sap, està present en nombrosos contes i rondalles populars. Realment, però, els llops fugen instintivament dels éssers humans i els atacs, força infreqüents, solen confondre's amb els de gossos assilvestrats. Cal destacar també que, situat a la cúspide de la cadena tròfica, el llop és un superdepredador que regula els ecosistemes. Si el llop desapareix o escasseja, l'ecosistema perd el seu equilibri natural, de manera que les seues preses –porcs senglars, cérvols, cabres salvatges, cabirols i altres ungulats– acaben multiplicant-se sense límit.

Sembla que un diari tan prestigiós i de tirada nacional com *El Mundo* hauria de destacar –i també excel·lir– en la seua imparcialitat, a més de mostrar certa capacitat de generar diàleg,

i no pas prendre partit manifest en qüestions tan importants per als que gaudim de la natura com la protecció d'aquesta espècie ibèrica emblemàtica. Des de la SASE preguem una mica de concòrdia i diàleg, de manera que ramaders i ecologistes puguen posar-se en avinença.

A tall de cloenda ens agradaria fer un breu esment d'un altre cànid, la fugissera rabosa (*Vulpes vulpes*). Malgrat que no li atorguem la importància que es mereix, aquest astut depredador també exerceix un paper essencial en l'òptim manteniment de l'equilibri tròfic dels nostres espais naturals. La seua dieta resulta força variada, ja que inclou una gran varietat d'insectes, cucs, crancs de riu, alguns xicotets vertebrats i tota mena de fruites –móres, cireres, figues i prunes, disseminant així les llavors–. També, juntament amb les aus rapinyaires, pot engolir carronya i qualsevol material mengívol que trobe. Lamentablement, amb la justificació de què la rabosa també menja perdius i conills, a vegades es cacen moltes més de les necessàries.

Pablo Rubio Gijón
Professor Universitari a USIU (Kènia)

ANECDOTARI

2009 UNA FESTA D'ANIVERSARI ESTRANYA

Paco Rivas, conegut afectuosament a la SASE com a Paco Pico, perquè quan vam començar a obrir sendes ell sempre portava un pic, acostumava a acudir dimecres en acabar el treball a la seu de la SASE, xarrava amb Carme, preparaven excursions i feien comentaris.

Va ser una casualitat que complira mig segle d'existència un dimecres i un grupet d'amics sasers va voler celebrar-ho i donar-li una sorpresa. Paqui Guillot, España, Paqui de la Vilavella, la germana de Paco i Carme volien comboiar-lo. El cava estava fresc, la coca tallada, tot ja amanit, sols faltava el personatge principal.

—És estrany que Paco no estiga ací, sempre acudeix. Esperarem un poc...

—Vaja, no ve, li trucarem.

—No contesta. Ho intentarem més tard.

Van esperar i esperar fins que va arribar l'hora de tancar i Paco sense donar senyals de vida. Els que estaven esperant-lo a la seu, desconcertats, decidiren menjar-se el que havien portat i brindar per l'absent. No els va quedar altra que celebrar el natalici de Paco sense Paco!

Què va passar? Doncs Paco en lloc d'anar a la seu, va decidir festejar l'entrada a la cinquantena anant a veure la pel·lícula d'Avatar que durava

dues hores quaranta-dos minuts i després va anar a sopar a una pizzeria i el seu telèfon seguia desconnectat. Quan el va connectar es va alarmar de tantes trucades que tenia i va trucar a Carme, però ja era massa tard.

EXCURSIÓ AL BARRANC DE LA MAIMONA: LA REBEL·LIÓ

He de reconèixer que Paco prepara unes excursions extraordinàries que moltes vegades acaben en un restaurant, però... sempre hi ha un però, en qüestió de temps no controla massa.

El barranc de la Maimona és espectacular, compta amb una gran biodiversitat, un paisatge fantàstic i el riu.

En arribar a la Pobla d'Arenós encara estava tot gelat. Així que per a fer temps Paco ens va proposar esmorzar i va donar 45 minuts per a menjar, però com era molt prompte la gent no es va animar. Ximo Agut i Paco sí que van omplir la panxa amb una amanida i cecina de cavall a la pedania dels Calpes. En eixir, Vicent Sanahuja i Tere els va entrar la fam i altra vegada a menjar.

Eixa excursió no era per a realitzar-la en eixe més perquè el dia encara era curt i en el trajecte no pots anar de pressa.

Com l'esmorzarot de Paco va ser tan complit, no notava la fam, però a la resta sí que els rosegaven els budells, clar es van fer les 4.30 h i encara no

haviem dinat. Això ja no ho podíem suportar i el grup en què anava, ens vam plantar perquè Paco no volia parar pel temps que encara ens faltava per a finalitzar l'excursió i es tirava la nit damunt. Ens quedava hora i mitja per arribar a Montanejos i desmaiats, així que no vam voler seguir i vam parar.

El primer grup va arribar a l'autobús quan es feia de nit i el segon ja de nit.

BARRANC DEL CARDOSO (MONTES UNIVERSALES): UN PASSEGET DE DUES HORES I SIS ESVARONS

El primer dia va transcórrer plàcidament caminant per senda i pujant i baixant per les passarel·les del riu Blanco, l'oratge ens va acompanyar, però el segon dia va començar amb una pluja fina i tots feliços mamprenguérem el camí xino-xano passant primer per un ramat de vaques que encurioides ens seguien en la mirada. El Joan estava content d'estrenar una capelina que encara conservava els plecs del planxat.

A Castell de los Ares tocava un pisolabis, poca cosa perquè segons Paco en deu minuts descansaríem per a poder dinar, però això anant amb ell mai se sap.

Fins ací tot bé, a migdia ens vam dirigir al barranc Cardoso, sense dificultats a l'inici, però la pluja va anar en augment i ja José Luis va rrelliscar dues vegades i Paqui va seguir l'exemple igual que Belén.

La cosa va empitjorar en passar per les roques inclinades que descansaven en el riu intentant seguir el GR10 que veiem al davant, però era difícil veure el traçat perquè s'havia desdibuixat pel temps que feia que no havia passat ningú.

La caiguda més espectacular va ser la de Joan en unes roques decantades mullades i amb líquens que rrelliscaven, la primera vegada de costat i en alçar-se va tornar a perdre l'equilibri i va quedar bocaterros a l'estil Spiderman, amb els braços oberts i la capa de senderista desplegada, en un poc de vent potser haguera volat. Les botes no s'adherien a la roca i la por de besar terra de nou augmentava el seu temor. Això va crear angoixa als cinc que el seguíem i ens vam ficar en alerta. Sol esporuguida de caure i trencar-se la cama, avançava amb molta cautela. I en un moment que em quede la darrera demane que no em deixen, és un crit d'auxili perquè mai hem abandonat a ningú.

España, després de les dues rrelliscades del començament del barranc, sortadament en la zona més conflictiva, va passar dels primers i això li va donar tranquil·litat.

Cal dir que vam acabar tots enfangats, culs xopats i l'impermeable nou de Joan amb un set. Però sans i estalvis.

Una vegada passat l'esglai, l'autobús ens va portar al bonic poble de Ródenas amb la seua enginyosa cisterna i després a l'impressionant castell fortaleza de Peracense, erigit sobre un cingle.

Imma Vicent

CUINAR EN VERD

BARRETS D'ESPINACS. *Per Carme Orenga*

Ingredients:

Per a la massa:

330 cl de cervesa
300 cl d'oli de gira-sol
2 o 3 cullerades de vinagre
sal i farina

Per al farcit:

1 quilo d'espínacs congelats o frescos
2 cebes grans
5 o 6 dents d'all
oli d'oliva verge extra
nou moscada
pebre roig de la Vera i sal

■ *Elaboració de la massa:*

En un recipient es barreja la cervesa, l'oli, el vinagre i la sal. A continuació es va afegint la farina i es treballa bé amb les mans fins que ja no s'enganxe la massa. Quan més la treballem més cruixent ix. Es deixa reposar durant un parell d'hores.

■ *Elaboració del farcit:*

En una paella gran posem l'oli d'oliva, quan està calent, afegim la ceba trossejada menuda, després els alls també trossejats i els espínacs. A meitat coure salpebrem amb la nou moscada i el pebre roig de la Vera, li donem unes voltes i ho traiem del foc.

Opcional: al farcit se li pot afegir tonyina, ous o abadejo.

Una vegada tenim el farcit gelat preparam els barrets.

Agafem una bola de massa i l'escampem amb un paper de cera prèviament untat amb un poc d'oli i estirem la massa amb els dits fins a tindre una circumferència d'uns 15-18 cm de diàmetre, afegim una cullerada de farcit i ho tapem donant-li forma de pastisset o barret (així diuen a Aín als pastisssets de verdura).

Una vegada elaborats els barrets els untem en ou batut i ho posem al forn a 200/210 graus, fins que estiguen daurats.

EXCURSIONISME

CASTELLÓ MIL·LENARI, PATRIMONI DE LA HUMANITAT

Els centres excursionistes de Castelló, Benicàssim, Anant Anant i SASE, acompanyats també per Amnistia Internacional estem portant a terme una activitat per a conèixer en profunditat la cultura i el patrimoni dels pobles que conformen les comarques de Castelló.

Es tracta de saber qui som mitjançant la realització de conferències sobre cada poble que anem a visitar i el llegat que tenim, recurrent en una jornada, poble a poble cada mes.

Per executar aquesta activitat, ens dirigim als ajuntaments de cada poble per sol·licitar guies locals a fi de passar-los després de la visita una valoració d'allò que hem trobat positiu i dels aspectes a millorar.

Malgrat l'experiència del que portem ja visitat, el que trobem a faltar és la manca d'un projecte que vertebrar el conjunt de singularitats úniques i universals dels nostres pobles:

- El conjunt d'abrics rupestres llevantins (A.R.).
- Les construccions de pedra en sec (P.S.) concentrades en gran quantitat als nostres pobles.
- Les grutes navegables de Sant Josep, a la Vall d'Uixó.
- La concentració més gran d'oliveres mil·lenàries (O.M.) del món.
- Valors immaterials com "la tamborrada" o la cuina mediterrània.

Aquestes singularitats estan reconegudes com a Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO. A banda d'aquests elements de valor universal, en tenim d'altres també molt notables, com ara:

- La concentració més gran de bandes de música del món, també en procés de ser reconegudes com a Patrimoni immaterial de la Humanitat (B.M.)
- Un garbell de pobles amb encant (P.E.) que estan entre els 100 més reconeguts de tot l'Estat.
- Un llegat de jaciments iberoromans (J.I./R.), alguns d'ells d'alta qualificació.
- Per als amants de la història, una línia XYZ desconeguda, el lloc on amb més contundència, es va aturar la revolta militar franquista contra el govern de la República.

Hui és un fet que a més del turisme de sol i platja, així com del turisme cultural de ciutats i museus, s'ha obert un nou turisme a tot el món de natura i motxilla que busca experiències autèntiques, tranquil·les i de valors amagats.

La proposta Castelló mil·lenari Patrimoni de la Humanitat implica oferir paquets turístics internacionals d'una setmana per visitar un total de cinc pobles, on en cada jornada es podrà gaudir d'una d'aquestes singularitats úniques.

Podria servir el guió que nosaltres elaborem en la nostra activitat de visitar cada mes un poble. És a dir:

- Després del desdijuni, passejada de dos a tres

hores pel paratge emblemàtic escollit, que en algunes ocasions coincidirà amb la visita d'O.M., XYZ, etc.

- En acabar la passejada, veure el patrimoni del poble (immobles, museus...).
- A migdia, dinar en un restaurant o a l'hotel del lloc on es pernocte per gaudir de la cuina tradicional del poble.
- A l'estiu, quan el dia és llarg i calorós, migdiada a l'hotel del poble. Després, continuació de la visita amb el batec del poble al viu: visita a un artesà, taller, bodega de vi o oli, productors locals...
- Temps lliure per descansar, fer compres o fer vida als bars del poble.
- Després de sopar, en alguns casos es pot fer una vetllada cultural amb balls i músiques tradicionals del poble, assistir a l'assaig de la banda de música o de la tamborrada... i així, cada dia

Els pobles que trobem més adients per al projecte, en funció de les seues singularitats són:

- Pintures rupestres: Tírig, Ares, les Coves de Vinromà, la Pobla de Benifassà, Albocàsser i la Vall.
- Pedra en sec: Vilafranca, Catí, Benassal, Sant Mateu, Vistabella i Atzeneta.
- Oliveres mil·lenàries: Canet lo Roig, la Jana, Cervera, Sant Jordi i Traiguera.
- Pobles amb encant: Morella, Peníscola, Sogorb, Vilafamés i Onda.
- Jaciments prehistòrics: Cabanes, Almassora, Benicarló, Cortes d'Arenós, Lluçena, Vilanova d'Alcolea, Vinaròs, Sucaina i Forcall.

- Trinxeres XYZ: la Vilavella, Xèrica, Viver i el Toro.
- Pel seu valor paisatgístic o patrimonial: Villahermosa, Montanejos, l'Alcora i Cinctorres.

Amb un autobús de 40/50 persones per poble i 300 dies a l'any, estaríem parlant de mig milió de turistes a l'any. Un turisme sostenible i permanent que aturaria definitivament la despoblació a l'interior de les nostres comarques i dinamitzaria l'economia amb l'aeroport i la resta d'infraestructures existents i a més a més, li donaria valor i sentit a l'extens patrimoni que hui queda amagat a propis i forans.

Per finalitzar, cal fer una breu reflexió: recordeu quan el C.E.C. va iniciar fa cinquanta anys la recuperació del patrimoni d'aquelles sendes que unien els nostres pobles i en va crear també de noves?, ho va fer sense la comprensió ni de la societat civil ni de les administracions. Les paraules més boniques que ens dedicaven eren "estos malfeineres, -pijos- de la capital, desfeinats, a estos els donava jo una bona aixà..." Han hagut de passar molts anys perquè la societat civil i les administracions siguen conscients del gran valor patrimonial i econòmic que té la recuperació i creació de camins senderistes. Hui tots els ajuntaments estan a la carrera per a disposar d'una bona xarxa senderista. Esperem que en aquestes noves propostes no hagen de passar tants anys per poder realitzar-se.

Pep Beltrán (jbeltranmoya@gmail.com)
Membre del Centre Excursionista de Castelló

NOVETATS BIBLIOGRÀFIQUES

ESPADÀ PER DINS

Autora:
Teresa Casquel Tomás

Edita:
Societat Excursionista de València

Encara que aquest llibre manté una estructura similar a la d'una guia d'excursions, no és del tot cert que aquesta siga la seua intenció. Sobre

aquest territori muntanyenc, castellanenc, hi ha llibres molt ben documentats que mostren la serra en tota la seua esplendor històrica, cultural, natural i excursionista.

Molta és la literatura que sobre aquestes premisses hi ha en el mercat editorial; no obstant això en la majoria dels casos, solen passar inadvertits altres llibres, els autors dels quals no es recreen en els detalls de la complicada geografia dels camins assegurant en tot moment el "lloc exacte" per a tranquil·litat de previnguts, sinó que van deixant pistes sobre el terreny literari d'alguns aspectes propis del paisatge perquè la imaginació del lector pugua embastar-los amb l'agulla pròpia.

El repte, consisteix en el fet que el caminant arribe al lloc que se li proposa sense adonar-se que ha estat guiat, desconeix la forma en què l'autor li ha contat com aconseguir els paratges que descriu, però sí que ho fa, i en això està el repte en el qual tots dos són còmplices.

Quant al títol del present llibre, "Espadà per dins" no és triat a l'atzar. La frase té diverses lectures si ens detenim prou per a adonar-nos. Jo puc tirar una mà en això perquè ha estat molt meditada la decisió de triar les paraules del seu títol.

Una premissa, gairebé de Perogrullo, és que Espadà es troba en les entranyes del llibre, no perquè es parla de la muntanya, els camins, els pobles, la gent, la història, l'aire, el cel i la terra d'aquesta serra, sinó perquè és en l'estança on ha estat escrit el que a continuació apareix, la serra ha viscut amb mi, hem lluitat, discutit, somiat, s'han resistit alguns records, s'han esfumat molts dubtes. La interpretació més òbvia del títol, és que "Espadà per dins", situa geogràficament al cercador de noves rutes amb relació al terreny que trepitjarà; reconeix en ell un sistema muntanyenc, castellanenc, que s'independitza del Javalambre aragonés com una llengua verda, escarpada i vermellosa per a mirar de cara a la mar, de qui rep aliment humit del seu gruix. Cal introduir Espadà dins d'aquests racons que no tenen nom a l'interior del nostre cos, no sabem la seua localització concreta, però ací estan per a quan la nostra sensibilitat estiga preparada.

La serra posseeix profundes arrels personals per a mi, els primers passejos per les seues sendes amb la Societat d'Amics de la Serra Espadà; fa ja molts anys, la gent de la SASE van fer que em sentira part d'una gran família que estimava profundament aquesta muntanya, estima de la qual prompte em vaig contagiar a mesura que s'endinsava en aquell terreny estrany, frondós i salvatge, amable i díscol i alhora màgic.

El que apareix en aquest llibre és personal, però pretén ser transferible a la memòria d'aquells que, generosament, s'endinsen en les seues pàgines.

Vull també agrair al meu amic Emili la seua dedicació, voluntat i treball, qualitats que han fet possible la publicació del present llibre, així com als que han col·laborat, desinteressadament, en aquesta edició.

Teresa Casquel

Societat d'Òmics
de la Serra Espadà